
Есеї

Отфрід ГЬОФЕ, професор,
очільник дослідницького центру політичної філософії
в Тюбінгенському університеті імені Ебергарда і Карла,
72074, Тюбінген (Німеччина), пл. Брата і сестри Шоль
f_dumka@ukr.net

ЧОМУ МИР ВСЕ Ж ПРЕВАЛЮЄ?¹

Найвпливовіший мислитель Просвітництва Імануїл Кант є автором трактату про війну та мир «До вічного миру», й досі неперевершеного в царині філософії держави та права. Цей твір і сьогодні допомагає глибше осмислити проблему поточної війни, а також відповісти на радикальне питання: чому між людьми має бути мир, а не війна? Спираючись на думки Канта, котрий будує свою теорію миру насамперед на розумному, «взаємному» егоїзмі, автор есея робить такі висновки у відповіді на це питання. По-перше, війна не лише руйнує добробут людей, вона порушує справедливість. По-друге, держава як інституція, що характеризується суверенітетом, не належить нікому. Тому ніхто, зокрема й президент Росії, не може вимагати від президента України передати йому країну чи якусь її частину. По-третє, авторитарні держави, такі як Росія, повинні дозволити своїм людям те, що називається демократією. А саме — визнавати фундаментальні права людини у поєднанні з поділом публічної влади, щоб громадяни були спроможні діяти та працювати без залякувань і корупції.

Ключові слова: Імануїл Кант, війна, мир, справедливість, держава, демократія.

Війна не буває випадковою, як і мир. Праці Канта показують, що для цього потрібно.

Останніми роками точаться гострі дискусії про те, чи був Імануїл Кант расистом². З іншого боку, питання про те, чи був найвпливовіший мислитель Просвітництва наївним утопістом миру, видається не вартим дискусії, хоча з огляду на війну в Україні це — актуальна тема. Натомість пасажі з расистським відтінком потрібно довго розшукувати у творчому доробку Канта. Філософ з Кенігсберга написав власний, неперевершений і донині в царині філософії держави та права трактат про війну і мир: «До вічного миру».

---

¹ Есей Отфрида Гьофе «Warum herrscht jemals Frieden?» надруковано у «Neue Zürcher Zeitung», одній із провідних газет у німецькомовному світі, 2 квітня 2022 року.

² Автор має на увазі міжнародні дебати останніх десятиліть, переважно в соціальних мережах зі спрощеною аргументацією, з питань історичної відповідальності видатних державних постатей та діячів культури за висловлювання та підтримку расистських поглядів. Незважаючи на спроби звинуватити Канта у подібних поглядах, за ближчого вивчення такі звинувачення втрачають ґрунт під собою. Звернення Канта до великої теми «вічного миру», стверджує Гьофе, є якраз свідченням його принципового космополітизму та дотримання гуманістичного погляду щодо рівності людських спільнот за всіх їхніх культурних відмінностей (прим. перекладачки).

То що ж таке «вічний мир»? Як Кант розуміє мир? У творі, вперше опублікованому 1795 року, Кант порушує вирішальні питання: чому між людьми має бути мир, а не війна? Що таке справжній мир? А також необхідне попереднє запитання: що таке держава? Чи може вона втручатися у справи іншої держави? В якій формі може бути зrealізований справжній мир? І як це можна гарантувати?

Що свідчить проти війни

Перша актуальність думок Канта: хоча люди всіх часів та культур бажають безумовного, «вічного» миру, мир та його відмінність від війни ніколи не набували сенсу основного філософського питання. Кант скасовує це тематичне нехтування, розвиваючи філософськи-вирішальний аргумент.

Звичайно, на думку філософа, проти війни говорить те, що ми [сьогодні] тижнями бачимо, чуємо і читаємо у ЗМІ: безіменні страждання сотень тисяч людей, не тільки солдатів, а й мирних жителів, руйнування житлових будинків, лікарень, інфраструктури та витворів мистецтва, а також величезні фінансові втрати.

Ці прагматичні наслідки, а саме наслідки для особистого та колективного благополуччя, не слід применшувати, ніхто й не хоче цього. Проте не беруть до уваги головний аргумент проти війни, який, на перший погляд, може видатися дивним, можливо, навіть цинічним.

Межі, встановлені правом

Уявіть собі, як нібито є війни без непомірних страждань. Чи може війна бути законною? Кант відповідає однозначно — ні. Бо у війнах перемога, а не право, є єдиним вирішальним чинником. Тут філософ, який розмірковує дуже тверезо, стає безпорадним. «Розум, — говориться в його трактаті про мир, — з висоти найвищої моральної законодавчої влади засуджує війну як юридичний процес» і вважає «стан миру безпосереднім обов'язком».

Шкода від війни сягає набагато далі від шкоди людському добробуту. Порушується найвищий, притаманний людям обов'язок — дотримуватися загальнообов'язкових заповідей і заборон, тобто та частина моралі, яку люди зобов'язані визнавати, правова мораль, яка зветься справедливістю.

Друга актуальність думок Канта: він не вимагає спільного життя в марнославній любові та дружбі. Він не захищає утопію у вихідному сенсі цього слова, коли люди, вільні від суперечок, заздрощів і честолюбства, живуть у чистій гармонії. Навпаки, він вітає конкуренцію, хоч і в межах закону та за мінімальних умов «припинення всіх військових дій» — тривалого, а не просто тимчасового, миру.

Бо якщо суперечка відбувається в межах миру та закону, вона, за Кантом, сприяє особистому та соціальному і, зрештою, глобальному добробуту. І цей добробут не можна зводити до матеріальних аспектів. Кожна війна унеможлиблює розвиток науки, медицини та техніки, мистецтва, культури та спорту. Вона також ускладнює міжлюдські відносини.

Держава не належить нікому

У XVII—XVIII століттях точилися війни між князями, в яких [межі] територій рухалися туди-сюди. Кант відхиляє це аргументом, що держава, на відміну від території, «землі, на якій вона розташована», не є власністю, не є «володінням». Радше це інституція, що характеризується суверенітетом.

Для Канта держава — це «об'єднання людей, яким ніхто інший, окрім нього самого (об'єднання), не повинен керувати й розпоряджатися». Тому президент Росії не може вимагати від президента України передати йому країну чи якусь її частину. І український президент не повинен виконувати таку вимогу. Це мала б вирішувати сама держава, її народ чи його представники, парламент. «Жодна держава, — стверджує Кант, — не повинна насильно втручатися в конституцію та уряд іншої держави».

Якщо Путін стверджує, що в Україні існує злочинний націоналізм, який порушує права окремих верств населення, то за такі порушення, якщо вони взагалі є, відповідатиме українська юстиція. Лише у випадку невдачі можна було б звернутися до наднаціонального суду, в Європі — до Європейського суду з прав людини. І, звісно, тут діє взаємність: Путіну доведеться скасувати репресивні заходи щодо свободи слова та свободи преси у його країні.

На додаток до заборони здобувати «державу, окрему від іншої держави, шляхом успадкування, обміну, купівлі або дарування», Кант вимагає назавжди скасувати постійні армії. І він впроваджує космополітичне право на додаток до конституційного та міжнародного права. Це стосується окремих осіб та їхніх економічних, наукових, релігійних і культурних об'єднань, а також держав, за умови, що вони мирно співіснують.

Кант обмежує це право «умовами загальної гостинності». Згідно з ними кожен може постукати куди завгодно і запропонувати обмінятися з ним товарами та культурою. Проте інша сторона не повинна втручатися. Кант прямо відкидає право на [вимогу] гостинності. Цим аргументом він звинувачує «торгові держави» Європи в «разючій несправедливості». Вони змушували Китай і Японію відкрити свої порти для торгівлі. Кант звинувачує імперіалізм і колоніалізм у нехтуванні правами людей у відповідних країнах: «на мешканців просто не зважали».

Крім конституційного права та міжнародного права Кант запроваджує космополітичне право. За часів Канта космополітичне право також було безпосередньо чинним щодо екіпажів кораблів, які опинилися на мілині. На його думку, їх не можна грабувати, поневолювати чи вбивати. Однак, шойно судно буде відремонтовано, їх можуть попросити піти, якщо «це не супроводжується затопленням».

Мабуть, за цим критерієм не можна повертати біженців чи то з України, чи то звідки завгодно, доки в їхній країні стріляють. У заможних державах Заходу цим займаються окремі особи та організації, а державні органи роблять набагато більше, ніж рятують біженців від загибелі. Насправді мінімальна вимога в космополітичному законі Канта перетворюється на відносно щедрі гостинність.

Згідно зі своєю тезою про те, що державного ладу потребують навіть «люди-дияволи (якщо вони мають розум)», Кант будує свою теорію миру на-самперед на розумному, «взаємному» егоїзмі: «Це дух комерції, який не може співіснувати з війною і який рано чи пізно заволодіває кожним народом».

Кінець корупції

Цей дух комерції найкраще зрозуміти не лише в економічних термінах, навіть якщо Кант може мати рацію, що з усіх влад, підпорядкованих державній владі, «влада грошей воліє бути найнадійнішою». Оскільки здоров'я є дуже важливим для людей, вони також бажають полегшити свою роботу і не хотіли б обходитися без багатьох звичних для них речей, — отже, медицині та технологіям, науці, культурі та спорту належить важлива роль в обмінах між країнами.

Звичайно, це було зрозуміло й Кантові: для того, щоб ці інтереси переважали, авторитарні держави, такі як Росія, повинні дозволити своїм людям те, що ми називаємо демократією — твердження, ґрунтоване на визнанні основних прав у поєднанні з розподілом публічної влади — діяти/працювати без залякувань і корупції.

Переклала Людмила СИТНІЧЕНКО

Otfried HÖFFE, Professor,
Head of the Research Center of Political Philosophy
at the Eberghard and Karl University of Tübingen,
Geschwister-Scholl-Platz, Tübingen (Deutschland), 72074
f_dumka@ukr.net

WHY DOES PEACE STILL PREVAIL?

The most influential thinker of the Age of Enlightenment, Immanuel Kant, is the author of the treatise on war and peace, “To Eternal Peace”, which is still unsurpassed in the realm of political and legal philosophy. Even today, this work helps to better understand the problem of the current war, as well as to answer the radical question: why should there be peace between people, and not war? Based on the thoughts of Kant, who builds his theory of peace primarily on reasonable, “reciprocal” egoism, the author of the essay makes the following conclusions in response to this Kant’s question. First, war not only destroys people’s well-being. It does violate justice. Secondly, the state, as an institution characterized by sovereignty, does not belong to anyone. Therefore, no one, like the president of Russia as of today, can demand, as he is doing, from the president of Ukraine to hand over the country or some part of it to him. Third, authoritarian states like Russia must allow their people what is called democracy. Namely, to recognize basic human rights in combination with the separation of public powers so that citizens could be able to act and work without intimidation and corruption.

Keywords: Immanuel Kant, war, peace, justice, state, democracy.